

הנרות הללו אנו מדליקין...

לפניכם יחידה הכוללת מספר מקורות שונים הקשורים בחג החנוכה מתקופות ספרותיות שונות. האחר מתוך ספר "המקבים" המתאר את מלחמת המכבים ביוונים ומייחסים לו את המאה ה-2 לפני הספירה, אך הוא מזכיר לנו מאוד את לשון המקרא. הקטע השני לקוח מברכות החג ושיריו המפורסמים, פרי תקופת חז"ל. הקטע השלישי הוא שיר ידוע המושר בחג החנוכה וחובר בשנות ה-30 של המאה העשרים בימי מאורעות תרצ"ו - תרצ"ט.

מטרות היחידה:

1. להכיר טקסטים מן המקורות היהודיים כחלק בלתי נפרד מהמורשת התרבותית היהודית תוך כדי עמידה על ייחודם הלשוני.
2. להכיר את התפתחות השפה העברית על רבדיה השונים.
3. להכיר את מאפייני השפה מן ההיבט הסמנטי של משמעויות המילים והצירופים השונים. להכיר את התופעה המעניינת של גלגולי משמעויות של מילים.
4. לחזק את כישורי הקריאה בקול תוך הדגשת הרהיטות בקריאה, הטעמתה והתאמתה לנסיבות השיח השונות.
5. לחזק את ההבנה של הזיקה בין מבנה, לשון ורעיון המובלטים בכל טקסט.
6. להעשיר את אוצר המילים ולחזק את השימוש במילון להרחבת הידע הלשוני.

דרך ההפעלה:

יש לשקול מראש אילו מטרות להציב בהוראת היחידה בכיתה: התפתחות השפה העברית על רבדיה השונים והתופעות האופייניות. יחסים סמנטיים בין מילים במקורות השונים קריאה בקול משמעותית

בהתאם לבחירה יש לגזור את הפעילויות השונות ולהתאימן ללומדים השונים. ניתן לחלק את הכיתה לשלוש קבוצות, כל קבוצה תעבוד על מקור אחד ותבקש להציגו בפני הכיתה כולה במצגת או בכל דרך אחרת עם התייחסות למאפיינים הלשוניים, לתכנים ולקשר בין המבנה, הלשון והרעיון. כל קבוצה שתציג את חלקה תקבל הנחייה אישית והדרכה נוספת פרטנית לצורך הצגת הנושא. מומלץ לסכם במליאה אחרי הצגת המקורות השונים את עיקרי התובנות שהתקבלו בטבלה משווה.

וַיֹּאמֶר יְהוּדָה: נִקְלָ כִּי יִסּוּגְרוּ רַבִּים בְּיַד מְעַטִּים, וְאִין מַעְצוֹר

לְפָנַי שָׁמַיִם לְהוֹשִׁיעַ בְּרַבִּים אוֹ בְּמְעַטִּים, כִּי לֹא בְּרוּב חַיִּל

נִיצַחֹן הַמַּלְחָמָה...וּמִן הַשָּׁמַיִם גְּבוּרָה!

הֵם בָּאִים אֵלֵינוּ בְּרוּב גְּאוּוּה וְפָשַׁע, לְהַשְׁמִיד אוֹתָנוּ וְאֵת בְּנֵינוּ

וְלָבוֹז אוֹתָנוּ. וְאִנְחָנוּ נִלְחָמִים עַל נַפְשׁוֹתֵינוּ וְעַל תּוֹרַתָנוּ.

ספר מקבים א, פרק ג, פסוקים 18 – 23

ספרי מקבים הם ארבעה ספרים עבריים חיצוניים עתיקים שלא נכללו בספרי התנ"ך. הם נקראים גם ספרי חשמונאים. שנים מהם ספר מקבים א' ומקבים ג' מתארים את מרד החשמונאים ואת מלחמות החשמונאים. ספר מקבים א' נכתב בארץ ישראל במאה ה-2 לפני הספירה והוא מתאר את ראשיתה של ממלכת החשמונאים.

1. לפניכם קטע הלקוח מספר המקבים כתבו את הקטע מחדש בלשון המתאימה לימינו.
2. הדגישו בצבע את המילים בהן יש תופעות האופייניות ללשון המקרא – תופעות שנעלמו בלשון ימינו.
3. אילו סימנים מאפיינים את לשון המקרא לעומת לשון ימינו?

מאפייני לשון המקרא:

ו' ההיפוך- וו הנוספת בתחילת הפועל, הזמן של המילה מתהפך. לדוגמה: וילך, ויבוא, ואמרתם.

עתיד מקוצר – ויבן, ותעש

עתיד מוארך – ידברו, אברך

כינויים חבורים – כינויי שייכות וכינויי מושא למטרת הסכנות. לדוגמה: מולדתך, ארצנו

שלב ראשון לקראת קריאה בקול:

קריאה ראשונית של הטקסט והבנתו. לעסוק בפירוש מילים וביטויים שאינם ברורים.

השפה שייכת לרובד עברי קדום, נסו לכתוב את הקטע בשפתכם היום:

פירושי מילים:

נקל – בקלות

יסוגרו – ינוצחו

מעצור- מניעה

שמים- כינוי לאלוהים

לבוז- לגזול

שורה 4 מתחילה בכינוי הגוף "הם" המשמש כמאזכר.

למי הכוונה במילה "הם" "הם באים אלינו ברוב גאווה ופשע"

חפשו במילון את פירושי המילה "גאווה" -

1. יהירות, התרברבות, התנשאות

2. התהללות, החזקת גדולה לעצמו

איזה פירוש מתאים לקטע שלפנינו?

מהם הגורמים שהביאו לניצחון בקרב, לפי דברי יהודה?

האם ובאיזו מידה אתם מסכימים עם דברי יהודה לגבי מלחמות בימינו?

מי ימלל גבורות ישראל / מילים: מנשה רבינא

מי ימלל גבורות ישראל
אותן מי ימנה?
הן בכל דור יקום הגיבור
גואל העם.

שמע! בימים ההם בזמן הזה
מכבי מושיע ופודה
ובימינו כל עם ישראל
יתאחד יקום ויגאל.

השיר נכתב בשנות המאורעות תרצ"ו – תרצ"ט (1936 – 1939) בארץ ישראל.
השנים היו שנות מאבק עיקש בערביי ארץ ישראל ובשלטון הבריטי על הגבלת
העלייה העברית לארץ, על התיישבותנו בארץ ועל שאיפתו הלאומית של עם
ישראל לעצמאות.

בשיר שני בתים.

בית הראשון פותח במשפט שאלה? העתיקו את השאלה כלשונה:

באיזו מידה עונה הכותב על השאלה או שזו היתה שאלה רטורית? מה דעתך?

מה פירוש המילה "ימלל" ?

הפועל "שמע" מופיע בצורת _____ ומודגש בסימן _____ אחריו.

מדוע?

כיצד ישפיע סימן פיסוק זה על הקריאה בקול?

באיזה טקסט מיוחד וחשוב בחיי היהודי מופיע הפועל "שמע"? – האם יש קשר בין שני האזכורים של הפועל "שמע"?

מהו היחס בין שתי המילים: "מושיע ופודה"?

א. נרדפות ב. ניגודיות ג. היכללות

אילו שמות נוספים נגזרו משני הפעלים הללו?

אתרו בשיר מילים נרדפות נוספות?

האם הנרדפות מלאה?

בשיר צמד ביטויים מנוגדים:

ערכו רשימה של פעלים מהשיר:

"בַּיָּמִים הַהֵם בְּזֶמַן הַזֶּה מִכְּפֵי מוֹשִׁיעַ וּפוֹדֵה" – מיהו המכבי בזמן הזה? חשבו על גיבורים בהסטוריה היהודית שזוכים לכינוי "מכבים".

שני פעלים בשיר בעלי שורש משותף והן: _____, _____.

הפעלים הללו נבדלים זה מזה ב: _____ (גוף/בניין/זמן)

אזכורם של המכבים מתבטא בנאומים שונים ובהזדמנויות הסטוריות מכריעות.

לפניכם ציטוט מדברי הרצל:

לכן אני מאמין, כי דור חדש של יהודים נפלאים יצמח מן האדמה. שוב

יקומו המכבים. "מדינת היהודים" בנימין זאב הרצל

מדוע, לדעתכם, מזכיר הרצל את המכבים?

הַנִּירוֹת הַלָּלוּ אָנוּ מְדַלִּיקִין עַל הַנְּסִים וְעַל הַנִּפְלְאוֹת וְעַל
הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמְּלַחְמוֹת. שְׁעֵשִׂיתָ לְאַבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בְּזֶמֶן
הַזֶּה. עַל יְדֵי כֹהֲנֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים. וְכָל מִצְוֹת שְׁמַנְתָּ יְמֵי הַחֲנֻכָּה
הַנִּירוֹת הַלָּלוּ קִדְשׁ הֵם. וְאֵין לָנוּ רְשׁוֹת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, אֲלָא
לְרְאוֹתָם בְּלִבְד. כִּדֵּי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל עַל נִסֶּיךָ וְעַל
נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל יְשׁוּעָתְךָ.

אתרו בשיר צמדי מילים נרדפות, כתבו אותם והסבירו את משמעותם.

וְאֵין לָנוּ רְשׁוֹת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם אֲלָא לְרְאוֹתָם בְּלִבְד

המילה "אלא" לקוחה מספרות התלמודים והמדרשים, שאולה מן הארמית ופירושה:

1. כי אם, אך, רק

אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו (אבות ד, כ)

2. לפיכך, לכן

אם כן מה הפסיד הרמאי? אלא הכל יהא מונח עד שיבוא אליהו (בבא מציעא 2, ד)

כתבו את המשפט מהמקור בשפתנו היום- באיזה מובן של אלא השתמשתם?

המילה "נס" – בדקו את משמעויותיה השונים :

משמעות אחת: (מתקופת המקרא)

א. דגל המתנוסס על תורן

ב. מוט גבוה עליו תולים דגל או אות סימן כלשהו

ג. דגל משולש קטן המשמש סימן היכר של יחידה צבאית או ספורטיבית

משמעות שנייה: (מספרות המדרשים והתלמודים)

א. מעשה פלא, דבר למעלה מהטבע.

מאפייני לשון חז"ל – לשון המשנה

נון סופית בסוף מילה במקום מ' סופית בפועל בדרך כלל.

מילת שעבוד ' ש' מחליפה את מילת השעבוד ' אשר ' המקראית.

מבנה תחבירי שכיח: לא....אלא

מילים נרדפות

מילים שאולות מן השפות שדובריה באו עמן במגע: ארמית, פרסית, יוונית

כינויי גוף פרודים: אנו מחליף את אנחנו המקראי.

כינויי רמז: הללו, ההם במקום הכינויים המקראיים: הם, זה, אלה.

האם אתם מזהים מאפיינים לשוניים נוספים שאולים מן הארמית?

ביבליוגרפיה:

ליפקין שרה, נועה בדיחין-קלפוס (2007), שלב ב': עברית הבנה, הבעה ולשון עמ'364

"ערכים במועד" מכון שלום הרטמן, ירושלים

ניר ר' (תש"ן) סמנטיקה עברית משמעות ותקשורת, יחידות 2,5,6,7, האוניברסיטה הפתוחה

תל אביב.